

ספירת העומר

[א]

עשיית מצוות אחרי קבלת שבת

וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמִּחֶרֶת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הַבִּיאָכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפֶה שֶׁבַע שָׁבָתוֹת תְּמַיִמֹת תִּהְיֶינָה (ויקרא כג,טו)

הפסק טהרה אחרי תפילת ערבית או קבלת שבת

נחלקו התה"ד והמהרי"ל האם אשה יכולה להפסיק בטהרה, אחרי שהציבור כבר התפלל ערבית. ע"י בשו"ע (יו"ד סי' קצו,א) שהרמ"א מביא המחלוקת וז"ל וי"א אם התפללו הקהל ערבית ועוד היום גדול, אינה יכולה לבדוק או ללבוש לבנים ולהתחיל ולמנות מיום המחרת, מאחר דהקהל כבר עשו אותו לילה (ת"ה), י"א דמותר אפילו עשו הקהל שבת (אגור בשם ר"י מולין).

וע"י בשו"ת מהרי"ל החדשות (סי' צה) שהשואל רצה לדמות הפסק טהרה להא דפסק מהר"מ שאם התפלל ערבית מוקדם, ושמע שמת לו מת צריך למנות ז' ימי אבילות מיום המחרת, דהוי שני קולות דסתרי אהדדי, וה"נ לענין ספירת ז' נקיים. המהרי"ל דוחה הראיה, דלענין אבילות צריך שיחשב יום כדי שיעלה לו למנין ז', וכבר עשאו לילה בתפילתו. אבל לענין ז' נקיים נהי דאיהי קמוסיף על היום, מ"מ לאו לילה חשיבא שלא יעלה אותה לילה ויום למנין ז' נקיים. דלא קפיד רחמנא אלא אעיצומו של יום. ואפילו תוספת שבת שהוא דאורייתא, כתב המהרי"ל שיכולה עדיין לפסוק בטהרה. והטעם כתב מהרי"ל דאינו נחשב לילה לכל מיילי, הראיה שאין בו כרת ולא, אלא תוספת וסניף ליום חשיב.

עצם החילוק בין אבילות לספירת ז"נ לא כ"כ ברור, שאם זמן התוספת לא נחשב ללילה, למה לא נחשב ליום לגבי אבילות. וצ"ל שזה לא יום ולא לילה, ולגבי אבילות צריך יום, אבל לגבי ז' נקיים מספיק שעדיין אינו לילה. ולכאורה כך מבואר בשו"ע, שביו"ד (סי' תב) פסק המחבר שמי שהתפלל כבר ערבית ועדיין יום הוא, ושמע שמועה קרובה, מונה מיום מחר, ואותו יום אינו עולה לו, והרמ"א לא מביא חולק, כמו שהביא לגבי ז"נ.

ספירת העומר, אכילת מצה, וסוכה

אחרי תפילת ערבית או קבלת שבת

ועי"ש שמוכיח היסוד מתוס' למס' כתובות (מז,א) ד"ה דמסר, שכתב שאדם יכול למסור בתו לחופה בתוספת שבת ויום טוב, ואין בו משום אין נושאים נשים במועד, שאין מערבין שמחה בשמחה, אע"פ שיש שם איסור מלאכה. ע"כ הטעם הוא דאין תוספת שבת פועל על עיצומה של יום, ולכן אין חיוב שמחה.

עוד הוכיח מהא דר' ירמיה (ברכות כז,ב) ששאל לרב (שהתפלל של שבת בערב שבת), "מי בדלת" פרש"י שם מי בדלית מן המלאכה הואיל וקבלת עליך שבת בתפילתך. אלמא דס"ד דאע"ג שהתפלל ערבית אינו אסור במלאכה ולא חשיב לילה, ורב דבדיל משום תוספת.

ועי"ש בהמשך התשובה שמוכיח ג"כ מספירת העומר, דלא נחשב ללילה אפילו בערב שבת, דתוספת שבת דאורייתא. עוד הוכיח מאכילת פסח, מצה וסוכה, שאין יוצאים ידי חובה אלא בלילה ולא בזמן של תוספת יו"ט.

אבל יש להעיר על דבריו, שהמקור שאין יוצאן בזמן תוספת, הוא תוס' למסכת פסחים (צט,ב) ד"ה עד שתחשך. דאיתא במתניתין שלא יאכל עד שתחשך והק' בתוס' וז"ל מקשים, אמאי איצטריך עד שתחשך פשיטא, ועוד דבגמרא גבי שבתות וימים טובים לא קתני ליה ואומר הר"י מקורבי"ל דגבי

מצה דווקא בעינן עד שתחשך, כדתניא בתוספתא הפסח ומצה ומרור מצותן משתחשך וטעמא משום דכתיב (שמות יב) ואכלו את הבשר **בלילה הזה** ומצה ומרור איתקשו לפסח, אבל סעודת שבת וימים טובים מצי אכיל להו מבעוד יום, כדאמר בפרק תפלת השחר (ברכות כז, ב) מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש היום מבעוד יום. הרי לן שאכילת פסח שאני משום דכתיב בלילה הזה. ואולי כוונתו לומר שמזה רואים שאין בתוספת שבת אלא **סניף בעלמא**, דאם נאמר שתוספת שבת נחשב **כעיצומו של יום**, היה נחשב גם **לילה הזה**.

אבל עי' בתה"ד (סי' רמח) שחולק על מהרי"ל וסובר שאם התפללה ערבית א"א כבר להפסיק בטהרה. ועי"ש שמדמה ספירת ז"נ לאבילות. ומה שכתב מהרי"ל דאינו אלא סניף, התרה"ד חולק ומוכיח שגם נחשב כעיצומו של יום. וז"ל ונראה דדוחק הוא לחלק הכי למיעבד שעת תפילת ערבית סניף ותוספת של יום שלאחריו, ולא שיהא מעיצומו של יום, דהא כתיב "ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה" ומיניה ילפינן שלש תפילות לכל יום ערבית ושחרית ומנחה, ולדברי אחד מן הגדולים (מהרי"ל) **לא היינו מתפללין רק שתי תפלות בגוף היום**.

אבל עי"ש שיותר נוטה לומר כדברי מהרי"ל שאין זמן תוספת אלא כסניף, משום "דהסניף ע"כ לאו לילה היא כמו שענינו ראות", אבל אפ"ה אולי גם לגבי שבעה ימי הספירה "איכא למימר דכל מאי דסניף להו קפיד עליה רחמנא דשלמים גמורים בעינן". היינו אפילו אם תוספת הוי סניף כבר א"א לפסוק בטהרה.

שיטת הלקט יושר לגבי ספה"ע

התה"ד לא מתייחס לראיית מהרי"ל מספה"ע, ואולי באמת סובר שאפשר לספור כבר מזמן שקיבל עליו שבת. וכן באמת דעת תלמידו בספר לקט יושר (חלק א או"ח עמוד צז ענין ב) וז"ל סופרים העומר בניאושטט בבית הכנסת בליל שבת, אע"פ שעוד היום גדול. וכ"ה בהגהות המנהגים וז"ל ופעם אחת הקדימו (השכימו) לבית הכנסת, ואחר תפילת ערבית ברכו על הספירה, ולא בירך רבינו יהודה עמהם. ועי"ש שמביא מח' תרה"ד ומהרי"ל. ואח"כ מביא שהראב"ן היה סופר בע"ש כשמקדימין מבעוד יום, אבל לא בשאר הימים.

ועי"ע בשו"ת מהרש"ל (סי' יג) שנוקט כדברי מהרי"ל לגבי ספה"ע. עי"ש שמתחילה הביא דעת אלו שנוהגין לספור העומר בע"ש אחר התפלה אפילו בעוד היום גדול, ותולין עצמן בזה שתוספות שבת דאורייתא, א"כ לכל מילי חשיב כשבת, והא ראייה דמתפללין תפילה של שבת. וכתב ע"ז מהרש"ל שזה אינו דדוקא לענין שבת הוא דמוסיפין ולא **שהיום נעשה לילה**. וראייה מתוס' ואשר"י דפ' תפלת השחר (כז, ב) דכתבו דרב צלי של שבת בע"ש, היינו מפלג המנחה ומעלה היה מקבל שבת והתפלל, **אבל ק"ש עם ערבית היה אומר בעונתה בלילה**, אלמא דאין מועיל קבלת שבת לכל דבר.

מילה

עי' במהרי"ל שמרמז שיש להביא ראייה ממילה, דהיינו ממ"ש בהגהת מיימוני (הלכות מילה פרק א אות ח) שאינו תלוי כלל בתפלה אם קבלו שבת מבעוד יום, לא להקל ולא להחמיר אלא מן יציאת הכוכבים. דהיינו אם נולד ע"ש אחרי שכבר קיבלו עליו שבת, שאין מלין אותו בשבת. ואם נולד בשבת אחרי שכבר התפללו ערבית, יכולים למולו בשבת ולא אמרינן כיון שכבר התפללו ערבית נחשב כיום מחרת, ולא ימולו עד יום ראשון. (עי' בט"ז או"ח סי' תר, ב) הרי לן שאע"פ שקיבל עליו שבת לא נחשב כיום מחרת, וע"כ משום דלגבי **עיצומו של יום** אין קבלתו כלום.

אבל עי' בתה"ד שדוחה הראייה ומחלק בין דבר שהוא ע"י בני אדם כגון הפסק טהרה, כתיבת גט, ואבילות (שהמגיד שמועות האבילות, ג"כ בידו היה להקדים או לאחר) שאז אומרים שימתינו עד למחר ליתן הגט או תפסיק למחר. משא"כ לענין מילה הספק נולד ובא מן השמים ואין בידי אדם

לשנותו, ואין שייך לומר כאן הואיל ועשהו לילה שוב אין לעשותו יום, דתרי קולי לא עבדינן, דאין אנו עושין אותו יום אלא מן השמים נולד.
עוד יש לדחות דאולי מילה לא תלוי אם אצלינו הוא שבת, אלא בתינוק, א"כ אע"פ שהאבא התפלל ערבית או קיבל עליו שבת, אין זה נוגע לתינוק שהוא הרי לא קיבל עליו שבת. א"כ מה שקובע יום השמיני הוא הזמן האמיתי, ולא מה שקיבלו עליהם. (ונר' שאפילו אם נאמר שמצות מילה הוא מצות האב, אבל מה שקובע יום השמיני, הוא יום השמיני של התינוק)

[ב]

עשיית מצוות של יום שישי אחרי קבלת שבת

ספירת העומר של יום שישי אחרי קבלת שבת

יש לדון במי שקיבל עליו שבת ונזכר שלא ספר הספירה של ע"ש, האם יכול עדיין לספור. עי' בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ד סי' צט, ג) דדן עפ"י מש"כ הט"ז (או"ח סי' תר, ב) בקהילה שלא היה להם שופר, ושלחו שליח להביא להם, ונתעכב השליח מחמת אונס ולא בא עד סוף יום ב'. והיה ר"ה ביום ששי, ובשעה שבא השופר כבר התפללו של שבת, אבל עדיין היה יום גדול. ופסק הט"ז שיכולים לתקוע אז בשופר. עי"ש שיש לו כמה טעמים, א' שקבלת השבת היה בטעות, שאילו ידעו שיביאו להם שופר לא היו מקבלים עליהם את השבת. וזה הוי כמו קבלה בטעות לענין יום המעונן, דלא הוה קבלה כמ"ש בסי' רס"ג, דמה לי טעות דמעונן או טעות דקיום המצוה, בשניהם אילו ידע האמת לא היה מקבל עליו.

ולפי"ז כתב האג"מ לחלק בין אם רק קיבל עליו שבת ע"י אמירת מזמור שיר, לבין אם כבר התפלל ערבית. שאם רק קיבל שבת באמירת מזמור שיר, שפיר יש לדמות להא דפסק הט"ז דהוי קבלת שבת בטעות. אבל אם נזכר אחר שכבר התפלל תפילת ערבית של שבת, שאם נימא שאינה קבלה הרי נמצא שעבר על שבע ברכות לבטלה, דהא יחיד שטעה ביום המעונן והתפלל של שבת צריך לחזור ולהתפלל. (שו"ע או"ח סי' רסג, יד) ואיך נימא שבשביל קיום מ"ע דרבנן (דספירה בזה"ז להרבה שיטות אינו אלא דרבנן), לא יקפיד על ברכה לבטלה, (דשבע ברכות דבתפלת ערבית דשבת) ועל הזכרת הרבה שמות לבטלה. ורק בציבור סובר הט"ז דתוקעין אף אחר שהתפלל ערבית דשבת, משום דציבור שקיבל שבת אף בטעות אין חוזרין ומתפללין, (כמפורש בסי' רסג) אבל לא ביחיד שיצטרך לחזור ולהתפלל.

שבועה לעבור על מצוות

עוד כתב שם הט"ז שאפילו היה יודע שיביא שופר אח"כ, ואפ"ה קיבל עליו שבת, לא מהני קבלתו להפקיע חיובו של שופר, דקבלה שלו לא עדיף משבועה וקי"ל אין שבועה חלה לעבור על המצוה.

ועי"ש שכתב שאינו דומה למש"כ באו"ח (סי' תרסח) לענין שמיני עצרת דאם קבל עליו קדושת ש"ע יכול לאכול אחר כך קודם לילה, בלא ברכת סוכה, ודלא כמהרש"ל בתשובה כמוזכר שם. שאני התם דאין חובת מצות סוכה עליו כדי שתאמר דקבלה שלו הוא נגד המצוה, דהא אי בעי לא אכיל כלל ויהיה בשב ואל תעשה, משא"כ כאן בשופר דחיובו בקום ועשה וקבלתו מבטלת, ולא כמיניה.

והק' עליו הגרע"א בהגהותיו, שהרי קי"ל דשבועה חל לבטל מצוות בכולל. וכאן הרי קיבל עליו שבת גם לגבי דברים אחרים, אז ממילא חל גם לגבי שופר. ולכאורה היה אפשר להקשות על הט"ז עוד יותר, שהרי נדר חל לבטל מצוות, ומסבירים הראשונים שההבדל בין נדר לשבועה הוא, שנדר

אינו מתנגד ישיר להמצוה. היינו שהוא אסר עליו החפץ, וממילא א"א לקיים המצוה, דאין מאכילים לו לאדם דבר האסור לו. א"כ בנ"ד ג"כ הרי לא נשבע שלא יתקע בשופר אלא רק קיבל עליו שבת, וממילא א"א לו לתקוע בשופר, א"כ לכאורה הוי כנדר ולא כשבועה.

מילה שזמנה ביום שישי למול אחרי קבלת שבת

עוד כתב הט"ז שיש להוכיח מדין מילה דהנה ביו"ד (סי' רס"ב) הביא הב"י בשם הסמ"ג וז"ל אין (מילה) תלוי בתפלה כלל, אם קבלו שבת מבע"י, לא להקל ולא להחמיר עכ"ל. ומפרש הט"ז "שאין להחמיר" היינו כגון אם נולד בע"ש אחר קבלת שבת בתפילה, שלא אמרינן שעשאו לילה וימול בשבת, אלא הוי כאילו לא התפלל של שבת ולא ידחה שבת. וא"כ ה"ה דאם לא היה אפשר למול ביום ו' עד סופו, וכבר התפלל של שבת ועדיין יום הוא ואז יכול למולו, דבזה חייב למולו ולא משגחינן בתפילה שעשאו שבת. **והטעם שהמצוה לא תלוי בתפילתו לדחות המצוה בשעתא.** וע"ש שמחלק בין זה לבין הא דאיתא ביו"ד (סי' ת"ב) דמי שהתפלל ערבית דלא יתחיל אז האבילות, מטעם דהוי תרי קולי דסתרי אהדדי, דשם אינו אלא מצד החומרא, משום שיש לו עצה להתחיל מחר. וכן לענין ז' נקיים, דלא תתחיל למנות עד יום מחר אם התפללו כבר ערבית, היינו ג"כ מצד החומרא, שיכולה להתחיל מחר ובאמת בדיעבד מהני כדאיתא שם. **כלל הדבר בזה שבמקום שיש חיוב מצוה בהיא שעתא, אין קבלת שבת של זה מועיל לבטל חובת המצוה ההיא כיון שאי אפשר בענין אחר לקיים המצוה כדינא.** אבל קצ"ע שיעו' לק' שהבאנו דברי הט"ז שחולק על המהרש"ל לגבי מי שקיבל עליו שמיני עצרת מוקדם, שדעת מהרש"ל שאסור לו לאכול, הט"ז חולק וסובר שמי שמוסיף מחול על הקודש, כבר חלף והלך ממנו חובת היום מה שהיה עליו קודם זה, והוא כמו בלילה ומחר ממש. א"כ ק' איך יכול עדיין למול. ולפי"ז כתב האג"מ (שם) דגם בספירת העומר הדין כן ששפיר יכול לספור הספירה של ערב שבת, כמו במילה.

ועי"ש שהביא דברי ביאור הגר"א (יו"ד סי' קצו), על הא שפסק הרמ"א שיכולה לפסוק בטהרה אחרי שכבר קיבלה עליה שבת, וז"ל עתוס' דכתובות (מז,א) ד"ה דמסר כו' ובפסחים (צט,ב) ד"ה עד כו' ובברכות (כז, ב) איבעיא להו אומר קדושה כו' אומר הבדלה כו' **מכלל דלשאר דברים דלא שייך לשבת ודאי לאו לילה הוא.** א"כ הוא הטעם גם לגבי ספירת העומר, בשכח מאתמול, שיכול עדיין לספור, אע"פ שכבר קיבל עליו את שבת.

אבל בעיקר דברי הגר"א צ"ע שהרי מביא מש"כ תוס' למס' כתובות שאין חיוב שמחה בזמן של תוספת שבת. וק' שהרי החיוב שמחה כן תלוי "בשבת" (או יו"ט).

והנה מה שהביא הט"ז ראייה ממילה לתקיעת שופר יש לדון עליו טובא. דלפי מש"כ לעיל שהטעם במילה שלא מתחשבים בקבלת שבת, הוא משום שיום השמיני תלוי בהתינוק, והוא לא קיבל עליו שבת, א"כ אין לדמות לתקיעת שופר שתלוי בו.

ועי"ע בביאור הגר"א יו"ד (סי' רסב,י) שכתב וז"ל ממה דמספקא להו בברכות (כז,ב) אומר קדושה כו' אומר הבדלה כו' **ודוקא הנך דתליא בתפלה.** ולפי"ז פשוט שלגבי ספה"ע יכול עדיין לספור הספירה של יום ו'. אבל עצם הגדר הוא חידוש, שמהכ"ת שקידוש תלוי בתפילה. אבל עכ"פ אולי יש לנו מקור לאלו שמביאים בשם הגר"א, שאין לקדש בלי שיתפלל קודם. (עי' מעשה הרב השלם)

אכילה אחרי קבלת שמיני עצרת מוקדם

עי' בשו"ת מהרש"ל סימן סח שפסק שמי שקיבל עליו שמיני עצרת מוקדם, אסור לו לאכול עד שתחשך. ועי"ש הטעם שאם יאכל הרי חייב לאכול בסוכה, דאין שייך לומר כיון שמוסיפין מחול על הקודש א"כ עבר היום, ופטור מן הסוכה, דנהי דמוסיפין בתפילה כדאשכחן רב דצלי של ערב שבת בשבת, אבל מ"מ לא עשאו לילה **שהרי קריאת שמע עם ערבית היה אומר בעונתה.** (וזה

לשיטתו לעיל לגבי ספה"ע, שקבלת שבת אינו הופך היום למחרת). ואם יאכל בסוכה הרי חייב לברך לישב בסוכה, ועכשיו א"א לו לברך דהוי כתרתי דסתרי, שהרי כבר קיבל עליו שמ"ע. ואין לומר שיאכל בלי ברכה, שאין זה ראוי כלל דנהי שברכות אינם מעכבות היינו בדיעבד, אבל לחיובי עצמו בברכה, דהיינו לאכול בסוכה בעוד יום ולא לאמרו, א"כ עון גדול הוא וגוזל ח"ו הברכה ומועל בהן.

אבל עי' בט"ז (או"ח סי' תרס"ח) שחולק עליו וס"ל דודאי מי שמוסיף מחול על הקודש, כבר חלף והלך ממנו חובת היום מה שהיה עליו קודם זה, והוא כמו בלילה ומחר ממש.

ונראה שנחלקו הט"ז ומהרש"ל במחלוקת תרה"ד ומהרי"ל בגדר תוספת שבת. שהמהרש"ל סובר כמהרי"ל דתוספת שבת אינו אלא כסניף ליום של מחרת, ולכן עדיין חייב לאכול בסוכה, אבל הט"ז סובר כתה"ד שע"י תוספת שבת ממש נהפך ליום המחרת.

ומה שהביא המהרש"ל ראייה מספה"ע, כתב הט"ז א"א לדמות, דק"ש ועומר זמנם בלילה ולמה יקדים מבע"י ולעשות שלא כדינם, בשביל מה שקיבל שבת עליו, ומה יהיה חסר לו באם ימתין בדברים אלו, ולא לסמוך על קבלתו שבת מבע"י. משא"כ בחיוב סוכה שלפנינו, ע"כ היא נמנעת ממנו בשעה שקיבל קדושת י"ט של שמיני עצרת שבו סותר מצות סוכה.